

LUND UNIVERSITY

Recension av Gustaf Trotzig, "Arkeologins fotografier. Några milstolpar" (2018)

Wienberg, Jes

Published in:
Fornvännen

2019

Document Version:
Förlagets slutgiltiga version

[Link to publication](#)

Citation for published version (APA):

Wienberg, J. (2019). Recension av Gustaf Trotzig, "Arkeologins fotografier. Några milstolpar" (2018). *Fornvännen*, 2019(4), 268-270.

Total number of authors:
1

Creative Commons License:
Ospecificerad

General rights

Unless other specific re-use rights are stated the following general rights apply:
Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal

Read more about Creative commons licenses: <https://creativecommons.org/licenses/>

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

LUND UNIVERSITY

PO Box 117
221 00 Lund
+46 46-222 00 00

gravene. Fem kamme kan således dateres til 700-tallet mens enkelte andre kan være fra omkring år 1000. Den enestående store samling af kamme fra 800- og 900-årene får derimod ikke mange ord med på vejen. Der findes specialister både i og uden for Sverige, for hvem det ville have været et ønskejob at skrive det samlende studie af kammene fra Svarta jorden. Den opgave løses ikke i denne bog.

Anne-Sofie Gräslunds bidrag diskuterer værdien af de kontekstløse bopladsfund fra Stolpes udgravninger ved at sammenligne bopladsfund og gravfund. Gräslund påpeger hvorledes til eksempel de få vævevægte og tenvægte (sländtrissor) fra Birkas gravfund kunne indikere at basalt tekstilarbejde var ualmindeligt i byen – hvis det ikke var fordi de samme genstande er talrige blandt bopladsfundene. Det er en simpel pointe, men værd at understrege. Hendes bidrag har fokus på Svarta jordens tekstilredskaber, dog uden at forsøge en systematisk oversigt over materialet.

Som syntese og analyse er det alene bogens sidste bidrag, der løfter sig til samme standard som Birkagravenes syntesebind. Johan Callmers bidrag, der som det eneste i bogen er forfattet på engelsk, præsenterer og bearbejder over 25 sider fund af 992 perler af glas, sten, rav, ler, skal, ben, fajance, bronze og sølv. Callmer leverer inden for materialets muligheder en balanceret diskussion af perlefundenes kronologi og deres udsagn om handelskontakter. Her ses et basalt, forskningsmæssigt håndværk, som desværre ikke er blevet de øvrige materialegrupper til del. En interessant konklusion i Callmers analyse er, at ca. 5% af perlerne hører til typer, der kan dateres til første halvdel af 700-tallet. Sammen med enkelte fund af glastråde, der kan høre til en tidlig perleproduktion, kan det indikere en tidlig aktivitetsfase i Birka, som endnu ikke er påtruffet i senere udgravninger. Selvom denne mulighed også antydes af enkelte kamfund (se ovenfor) er denne anmelder ikke overbevist. Som Callmer påpeger, så viser perleproduktion andre steder i Skandinavien sig ved »an immense lot of production waste». Ved udgravninger i kulturlag i Ribe ses det, at en stor del af glasaaffaldet er synligt under afgravning, ikke blot ved soldning. Havde Stolpes udgravninger ramt eller tangeret aktivitetsho-

risoner med glasperlefremstilling fra første halvdel af 700-tallet ville fundmaterialet se helt anderledes ud. De få glastråde kan høre til en sporadisk, senere perleproduktion. Hvis fremtidige undersøgelser påtræffer aktivitetslag i Birka fra første halvdel af 700-årene, så vil det være et banebrydende nyt resultat – Stolpes udgravninger underbygger det ikke.

Som det mikrokosmos, et velordnet katalog kan være, åbner *Fynden från »Svarta jorden»* muligheder for at se kontraster, sammenhænge og overblik. Udgiverne – og ikke mindst Sörling – skal have tak for at have samlet materialet. Som det publicerede resultat af en af de vigtigste udgravninger i 150 års Birkaforskning er publikationen dog et paradoks. Hvordan kunne *locus classicus* for Skandinaviens tidligste byer gennem det 20. århundrede påkalde sig så ringe opmærksomhed, at disse fund ikke er fremlagt tidligere? Hvordan kan UNESCO-pladsen Birka i dag tiltrække så få midler, at en materialepublikation efter nutidig standard ikke er mulig? Der skrives og udgives mange ambitiøse, gennearbejdede, kundskabsrige arkæologiske bøger i dagens Sverige. *Fynden från »Svarta jorden»* burde have været en af dem.

Søren M. Sindbæk

Aarhus Universitet

School of Culture and Society - Department of

Archeology and Heritage Studies

Moesgård Allé 20

DK-8270 Højbjerg, Denmark

farksms@cas.au.dk

Gustaf Trotzig, *Arkeologins fotografier. Några milstolpar*. Kungl. Vitterhets Historie och Antikvitets Akademien, Handlingar, Antikvariska Serien 56. Stockholm 2018. 330 s. ISBN 978-91-7402-462-3.

De senaste årtiondena har det utgivits en mängd böcker, antologier och artiklar författade av arkeologer om arkeologins egen historia. Texterna har behandlat arkeologins utveckling som ämne globalt eller nationellt, beskrivit historien för enskilda institutioner, inriktningar och individer, redan välkända eller hittills förbisedda, och därtill behandlat temat att skriva just arkeologihis-

toria. Nu föreligger även en monumental monografi om användningen av fotografier inom den svenska arkeologin.

Gustaf Trotzig har haft en lång karriär inom arkeologi och kulturmiljövård vilket har gett honom goda förutsättningar att följa och beskriva bruket av fotografier. Trotzig började på 1950-talet vid inventeringarna inför den norrländska sjöregleringen, något som kom att lägga grunden för Riksantikvarieämbetets undersökningsverksamhet, UV, från 1959. Efter att ha studerat i Lund fortsatte han till Länsmuseet på Gotland, myndigheten Riksantikvarieämbetet och Statens historiska museum, där ansvar för Dokumentationsbyrån kan noteras. Efter detta blev det Vitterhetsakademien och Institutionen för arkeologi och antikens kultur vid Stockholms universitet. Trotzig har således haft centrala positioner och har arbetat med, eller åtminstone mött, arkeologer som Bengt Thordeman, Erik Nylén och Märta Strömberg, vilka bidrog till att utveckla sättet att fotografera. Och helt avgörande i det här fallet är, att han ända sedan barnsben var intresserad av fotografering.

Arkeologins fotografier är en gedigen, genomarbetad, välskriven och välillustrerad bok med hårda pärmar, som även de har fått fotografiets gråa färgsättning. Enda undantagen är två uppslag med färgfotografier tagna av den flygande Jan Norman – från undersökningen av rundkyrkan Klosterstad i Östergötland (s. 268f) och av Birka på Björkö i Mälaren (s. 272f).

Boken inleds med ett förord, därefter följer 21 onummerade kapitel av olika längd och med varierade användning av underrubriker. Efter en inledning redogörs för källorna till undersökningen i form av arkiv, publikationer och intervjuer samt för bildbruket inom arkeologin före fotografiet. Sedan redogörs ingående för utvecklingen av den arkeologiska fotodokumentationen från introduktionen i Sverige på 1840-talet fram till digitaliseringen på 1990-talet. Boken avslutas med referenser, personregister, ort- och sakregister.

Genomgången av det arkeologiska bruket av fotografier är i princip upplagd kronologiskt och har en stor geografisk spridning genom talrika exempel, även om det självupplevda från Norrland, Gotland, Riksantikvarieämbetet och Historiska museet har en framträdande plats. I bo-

ken finns avsnitt om fotografering i samband med den arkeologiska världskongressen 1874, runstenar, bildstenar, hällristningar, fornminnesinventeringen, kyrkoverket, om fototornet, föremålsbilder, foton i böcker, tidskrifter och utställningar, fotodokumentation vid UV:s undersökningar, avsnitt om flygfotografering, fotogrammetri och filmad arkeologi. Ett kapitel, »Fotografiska livsberättelser» (s. 291ff) redovisar en text från Bernhard Salin samt intervjuer (eller brevkorrespondens) med ett antal arkeologer – Bengt Thordeman, Greta Arwidsson, Ragnhild Boström, Erik Nylén, Berta Stjernquist, Märta Strömberg, Gustaf Trotzig (sic) och Göran Burenhult (han har även jobbat som fotograf) – samt fotografen Sören Hallgren. Genomgången avslutas med ett kapitel om utställningen »Kameran som tidsmaskin» på Historiska museet 1989, där Trotzig var involverad. Utställningen sammanföll i tid med övergången från det analoga till det digitala fotografiet och med de sista professionella, fast anställda fotograferna vid myndigheten.

Arkeologins fotografier är lärorik med sina talrika iakttagelser om fotograferande, fotografier, fotografer och arkeologer, där det är svårt att framhäva något framför något annat. Man får dock ett intryck av en ständig strävan att hitta nya och bättre lösningar på olika problem. Den tekniska idérikenomenen är påfallande när exempelvis Bengt Thordeman på 1920-talet utvecklade ett sätt att systematiskt fotodokumentera skelett och föremål i Korsbetningens massgravar utanför Visby med hjälp av en träställning (s. 146ff) – och när Erik Nylén under 1950-talet utvecklade ett trebent fototorn, i vilket en kamera kunde hissas upp. Mera generellt framgår det tydligt hur utvecklingen och vetenskapliggörandet av arkeologin under 1800- och 1900-talen samverkar med de tekniska möjligheterna att dokumentera, där fotografiet måste anses vara allt avgörande, även om Mats Malmer hade en annan åsikt och mer litade på ordet, när det gällde föremål (s. 201).

Boken är lättläst och utan akademiska djupsinnigheter, även om det finns enstaka hänvisningar till fotografiets teoretiker (s. 52f, 287). Texten får särskilt färg när den kryddas med egna iakttagelser, erfarenheter och anekdoter. Många landskap, platser, inventeringar, utgrävningar, publikationer, utställningar och namn passerar

förbi. Och det hedrar Trotzig att han konsekvent framhäver fotografierna, deras kunnande och betydelse, där de annars ofta förblir anonyma.

Och boken sätter igång egna bortglömda minnen från 1970- och 80-talen: arkeologer som i likhet med Märta Strömberg (s. 170f, 289, 300) ville ha knivskarpa och raka profiler, där varje rottråd, fotspår eller spår av gravskedar var avlägsnade. Arkeologer som inte brydde sig om fältets estetik. Och arkeologer som framhävde betydelsen av fotografier med människor i aktion, för det är de som blir intressanta om 100 år. Jag minns stereofotografering med plåtkamera av medeltida gravar vid Øm kloster i Jylland. Och minns den systematiska städningen på samma lokalitet med början tidigt på morgonen, så att det inte skulle finnas ett enda löv eller fotspår på ytan och inte en enda människa inom synhåll. När sedan den militärt rekvirerade helikoptern äntligen dök upp och det skulle fotograferas från en öppen dörr, så blev merparten av bilderna suddiga...

Enstaka kritiska randanmärkningar måste fogas till en annars excellent bok: *Arkeologins fotografier* är en övervägande nationell redogörelse med ytterst få utblickar – lite om fotografiets uppkomst i Frankrike och om svenska projekt utomlands i Colorado i USA, Minusinsk i Sibirien, San Giovenale i Italien och Abu Simbel i Egypten. Man undrar, hur den svenska utvecklingen har förhållit sig till utvecklingen i andra länder. Det svenska fornminnesregistret beskrivs som världsunikt (s. 129) och det är det dock ändå inte, påstår jag, som har arbetat med den danska »sognebeskrivelsen», numera digitaliserad som »Fund og Fortidsminder» (kulturarv.dk). Fotografierna är många i boken, men ibland väl små, exempelvis det sammansatta fotografiet av ett gravfält (s. 185), som liknar en sten. Vidare, varför har de två färgfotografierna lagts som ett uppslag, där de tyvärr delas av bokens bindning? Rundkyrkan skärs mitt itu. Kapitlet »Från flygfotografering till flygarkeologi» (s. 262ff) liksom kapitlet »Filmad arkeologi» (s. 28ff) är lite rapsodiska och kunde gärna utvecklats ytterligare; anledningen är kanske att Trotzig inte själv har varit aktiv inom dessa fält. Slutligen kunde de fotografiska livsberättelserna ha redigerats hårdare. De kan vara intressanta i sig, men långtifrån allt handlar om fotografier. Även lite onödigt skryt

från en av de tillfrågade (s. 307ff) kunde ha dämpats. Och för ordningens skull hade det varit intressant att få se frågeformuläret, nu framgår frågorna enbart indirekt av svaren.

Arkeologins fotografier fyller en viktig lucka i berättelsen om arkeologin. Boken är välgjord, lärorik och den är ett nöje båda att läsa och att betrakta. Den rekommenderas varmt till andra som är intresserade av arkeologins utveckling, mera allmänt av arkeologisk dokumentation eller av fotograferande och fotografier specifikt. Sedan får framtiden visa när det är dags för arkeologins digitala bilder att på liknande sätt bli museala och därmed värda en egen historisk undersökning.

Jes Wienberg

Lunds universitet

Institutionen för arkeologi och antikens historia

Box 192

SE-221 00 Lund

jes.wienberg@ark.lu.se

Martin Rundkvist, *At Home at the Castle. Lifestyles at the Medieval Strongholds of Östergötland, AD 1200–1530*. Länsstyrelsen Östergötland, 2019. ISBN 978-91-7488-477-7.

Forskning om medeltidens borgar intresserar många vetenskapliga discipliner. I den här boken studerar Martin Rundkvist med utgångspunkt i arkeologin ett antal medeltida borgar i Östergötland. Boken är skriven på engelska, vackert producerad med hårda pärmar, på 137 sidor och indelad i tretton kapitel följt av en bibliografi, samt av två förord, det ena av författaren och det andra av utgivaren Länsstyrelsen i Östergötland. Den är dessutom rikligt illustrerad med planer, kartor och foton.

I kapitel 1 fastslås att bokens syfte är att studera livet (lifestyle) på medeltida befästa platser i Östergötland. Med »lifestyle» avser Rundkvist de aktiviteter som människor utförde på borgarna och de sociala roller de därigenom spelade. En borg är i Rundkvists perspektiv en plats som definieras av att antingen ha ett torn eller en ringmur av sten, en jordvall, en vallgrav, eller bestå av (minst) ett stenhus på en mindre ö som kan försvaras. Med denna definition hittar Rund-